

תהילים מזמור ל'

מזמור שיר חנכת הבית לדוד

מבוא

"מזמור שיר חנוכת הבית" הוא שירת הודיה על הצלה מצרה בעקבותיה מתאר מחבר המזמור את ארעיותו של הקיום האנושי, והתלות המוחלטת שלו בקב"ה. המזמור נאמר בפסוקי דזמרה. בחלק מקהילות ישראל נאמר המזמור לצד הדלקת נרות חנוכה והוא מהווה "שיר של יום" במשך כל ימי החנוכה, בתפילת שחרית.

שאלות מכוונות למידה

- מהו הרקע למזמור, איזה מצב הוא משקף?
- מה היחס בין הכותרת "מזמור שיר חנוכת הבית לדוד", לבין המזמור כולו?
- המזמור פותח בהודיה ועובר לתחינה - מה משמעות המבנה הזה?

מרכיבי המזמור

תהלים פרק ל

- מזמור שיר חנכת הבית לדוד :
- ארוממך ה' כי דליתני ולא שמחת איבי לי :
- ה' אלהי שועתי אליך ותרפאני :
- ה' העלית מן שאול נפשי חיייתי מירדי בור :
- זמרו לה' חסידיו והודו לזכר קדשו :
- כי רגע באפו חיים ברצונו בערב וליו ככי ולבקר רנה :
- ואני אמרתי בשלוי בל אמוט לעולם :
- ה' ברצונך העמדתה להררי עז הסתרת פניי הייתי נבהל :
- אליך ה' אקרא ואל אדני אתחנן :
- מה בצע בדמי ברדתי אל שחת היודך עפר הנגיד אמתך :
- שמע ה' ורחמי ה' יהיה עזר לי :
- הפכת מספדי למחול לי פתחת שקי ותאזני שמחה :
- למען וזמרך כבוד ולא ידם ה' אלהי לעולם אודך :

- מזמור קל הוא "שירת הודיה" של היחיד מצרות, ולכן נוכל למצוא בו את מרכיביה של "שירת ההודיה" (אם כי לא בהכרח מסודרים כסדרם). עיין במזמור ל, וצטט בטבלה ביטויים המתאימים לכל אחד ממרכיבי "שירת ההודיה".

מתוך תיאור ההצלה ניתן להסיק מה הייתה הצרה: (ב) ... דליתני (ג) ... ותרפאני: (ד) ה' העלית מן שאול נפשי חיייתי מירדי בור: (ח) הסתרת פניי הייתי נבהל...	א. תיאור הצרה שבה היה נתון האדם
	ב. תיאור תחינתו להצלה
	ג. תיאור ההצלה
	ד. דברי תודה לקב"ה על ההצלה

עיון במזמור

פסוק א - כותרת

תהלים פרק ל

(א) מזמור שיר חֲנֻכַּת הַבַּיִת לְדָוִד :

2. פסוק א, הכותרת של המזמור, מעורר שלושה קשיים, מה הם? (את התשובות לקשיים אלו נראה בהמשך)

פסוקים ב-ד: הודיה על הצלה

תהלים פרק ל

(ב) אָרוּמְמָהּ ה' כִּי דָלִיתָנִי וְלֹא שָׁמַחַת אִיבִי לִי :

(ג) ה' אֱלֹהֵי שְׁוַעֲתֵי אֱלִיד וְתִרְפְּאֵנִי :

(ד) ה' הֶעֱלִיתָ מִן שְׂאוֹל נַפְשִׁי חַיִּיתָנִי מִיַּרְדֵּי בּוֹר :

בפסוקים אלו דוד המלך מודה על תשועה והצלה מצרה. ישנן דרכים שונות להבנת מהי הצרה ממנה נושע דוד :

תלמידי 3 יח"ל צריכים לדעת דרך אחת, תלמידי 5 יח"ל צריכים לדעת שלוש דרכים.

אבן עזרא תהלים ל, א

מזמור, חנוכת הבית - ... יש אומרים שציווה דוד שינגנו המשוררים זה המזמור בחנוכת הבית השני או השלישי כי דמה ימי הגלות לימי החולי (וממילא הריפוי היא הגאולה בהקמת בית המקדש השני והשלישי).

המלבי"ם תהלים ל, א

שיר חנוכת הבית - המזמור כולו יוסד לתת הודאה בחלותו ויחי מחליו

מצודת דוד תהלים ל

(א) חנוכת הבית - המזמור הזה תקן לאמרו בעת חנוכת בית המקדש : (ב) דליתני - רוממתני במה ששלמה בני הבא מבת שבע בנה המקדש, כי בזה ידעו הכל אשר מחלת לי על עון דבת שבע. (ג) שועתי - התפללתי על העון הזה. ותרפאני - הוא מחילת העון שהיא רפואת הנפש וכן נאמר "ושב ורפא לו" (ישעיהו ו, ט)

דעת מקרא, תהלים ל, ג

ותרפאני - לשון רפואה נאמר במקרא על רפואה מחולי וגם על ישועה מצרה (כלשהי שאינה מפורטת, כמו שנאמר) : "רְפָאֵנִי ה' וְאַרְפֵּא הוֹשִׁיעֵנִי וְאַנְשֵׁעָה" (ירמיהו יז, ד).

3. "שְׁוַעֲתֵי אֱלִיד וְתִרְפְּאֵנִי" (ג) במילים אלו דוד מודה לה'. לפי אחד הפירושים שלמדנו, מהי הצרה שדוד ניצל ממנה, שעליה הוא מודה לה'?

רש"י תהלים ל, ב

ארוממך ה' כי דליתני – הגבהתני.

☒ רש"י תהלים ל, ב

ולא שמחת אויבי לי - כמו עלי שהיו אומרים אין לדוד חלק לעולם הבא, וכשראו שבשבילו נפתחו הדלתות לארון (במעמד חנוכת המקדש בימי שלמה), אז ידעו שמחל לו הקדוש ברוך הוא על אותו עון ונהפכו פני שונאי דוד כשולי קדירה.

4. עיין בדברי רש"י על פסוק ב, וענה:

א. מה פירוש המילה "דילתני"?

ב. מהי הצרה שממנה ניצל דוד המלך ושעליה הוא הודה לה? לאיזה פירוש מבין הפירושים שראינו לעיל מתאימים דברי רש"י?

פסוקים ה-ו: "זמרו לה' חסידיו..."

תהלים פרק ל

(ה) זמרו לה' חסידיו והודו לזכר קדשו:

(ו) כי רגע באפו חיים ברצונו, בערב גליו כפי ולבקר רנה:

רש"י תהלים ל, ה

זמרו לה' חסידיו - על מה שעשה לי, כי יכולים אתם לחסות בו שייטיב לכם ואפילו אתם שרוים בצער - אל תיראו.

5. עיין בפסוק ה-ו וברש"י, וענה:

א. לפי הפשט, אל מי דוד פונה בפסוק ה, ומה הוא מבקש בפניה זו?

ב. לפי רש"י, אל מי דוד פונה בפסוק ה? מה הוא מבקש בפניה זו? ועל יסוד מה הוא מרשה לעצמו לבקש זאת?

6. פסוק ה' הוא הפסוק היחידי בכל המזמור המנוסח בגוף שלישי, מדוע? רמז: במה שונה פסוק ה' מכל יתר פסוקי המזמור?

רש"י תהלים ל, ו

כי רגע - קטן באפו (בכעסו), חיים ברצונו - וחיים ארוכים יש בהרצותו ובהתפסו.

7. לפי רש"י, מה ניגוד שמתאר דוד בביטוי "כי רגע באפו חיים ברצונו", ומה השבח לה' בכך?

פסוקים ז-ח: ההבנה המוטעית

תהילים ל

(ז) וְאֲנִי אֶמְרָתִי בְשִׁלְוִי בַל אֶמוּט לְעוֹלָם :
 (ח) ה' בְּרִצּוֹן הָעֵמֶדְתָּה לְהַרְרִי עַל הַסְּתֵרֶת פְּנִיךָ הַיְיָתִי נִבְהַל :

מצודת דוד תהילים פרק ל

(ז) בשלוי - כשהייתי בשלוח אמרתי לעולם לא אנטה לפול.
 (ח) ה' ברצונך - עתה רואה אני אשר הכל ממך, כשהיית מרוצה לי - העמדתה להררי ולגדולתי להיות בה העוז, וכאשר הסתרת פניך ממני בעבור העון - הייתי נבהל וחרד מהצרות הבאות.

8. עיין בפסוקים ז-ח ובמצודת דוד, וענה:

- א. מה הייתה ההבנה המוטעית של דוד המלך בתחילה (פסוק ז)?
- ב. מה הייתה ההבנה הנכונה שהוא הגיעה אליה לבסוף (פסוק ח)?
- ג. מה גרם לו לשינוי בהבנתו?

פסוקים ט-יא: התחינה להצלה

תהילים ל

(ט) אֶלֶיךָ ה' אֶקְרָא וְאֶל אֲדֹנָי אֶתְחַנֵּן :
 (י) מַה בָּצַע בְּדָמַי בְּרִדְתִּי אֶל שְׁחַת, הַיּוֹדֵךְ עֵפֶר הַיְגִיד אֶמְתָּךְ :
 (יא) שְׁמַע ה' וְחַנּוּנִי ה' הִיָּה עֲזָר לִי :

מצודת דוד תהילים פרק ל

(י) מה בצע - מה תועלת כשישפך דמי.
 היודך עפר - כשאדם שב להיות עפר, וכי יודך אז וכי יגיד אמיתך, הלא טוב להחיותו ושב ורפא לו, ואז יודה לך:

9. עיין בפסוקים ט-יא ובמצודת דוד וענה:

- א. מה מבקש דוד מאת ה' בפסוקים אלו? (בסס את תשובתך גם על פסוק י).
- ב. מה הנימוק של דוד בפסוק י, שבו הוא מנסה לשכנע את ה' להיענות לבקשתו?
- ג. הסבר כיצד פסוקים ט-יא הם תוצאה ישירה מההבנה שדוד הגיעה אליה בפסוק ח?

יב-יג: ההצלה הופכת להיות יעוד

תהילים ל

(יב) הַפִּקֵּת מִסָּפְדֵי לְמַחֹל לִי, פִּתְחֵת שְׂקִי וַתֵּאָזְרֵנִי שְׂמִיחָה :
 (יג) לְמַעַן יִזְמְרֶךָ כְּבוֹד וְלֹא יָדָם, ה' אֱלֹהֵי לְעוֹלָם אוֹדֶךָ :

10. על מה מודה דוד המלך בפסוק יב, ומה הוא מקבל על עצמו בפסוק יג?

11. בפסוק ז, דוד אומר: "וְאֲנִי אֶמְרָתִי בְשִׁלְוִי בַל אֶמוּט לְעוֹלָם" ובפסוק יג, דוד אומר "לְמַעַן יִזְמְרֶךָ כְּבוֹד וְלֹא יָדָם, ה' אֱלֹהֵי לְעוֹלָם אוֹדֶךָ". בשני הפסוקים הללו דוד עושה שימוש במילה "לעולם". מה ההבדל בין השקפתו של דוד המובעת המילה "לעולם" בפסוק ז לבין השקפתו של דוד המובעת במילה "לעולם" בפסוק יג?

מבנה המזמור

המבנה	תהלים פרק ל
כותרת	(א) מזמור שיר חנכת הבית לדוד :
הודיה	(ב) ארוממוך ה' כי דליתני ולא שמחת איבי לי : (ג) ה' אלהי שועתי אליך ותרפאני : (ד) ה' העלית מן שאול נפשי חייטני מירדי בור : (ה) זמרו לה' חסידיו והודו לזכר קדשו : (ו) כי רגע באפו חיים ברצונו בערב יליו בכי ולבקר רנה :
תחינה	(ז) ואני אמרתי בשלוי בל אמוט לעולם : (ח) ה' ברצונך העמדתה להררי עז הסתרת פניך הייתי נבהל : (ט) אליך ה' אקרא ואל אדני אתחנן : (י) מה בצע בדמי ברדתני אל שחת היודך עפר הנגיד אמתך : (יא) שמע ה' וחנוני ה' הנה עזר לי :
הודיה	(יב) הפכת מספדי למחול לי פתחת שקי ותאגרני שמחה : (יג) למען יזמרך כבוד ולא ידם ה' אלהי לעולם אודך :

12. א. מבנה המזמור מעורר שאלה, מהי השאלה?

ב. ונסה להציע פתרון לשאלת המבנה.

באיזו דרך מתקשרת כותרת המזמור לתכנו?

פסוק א - כותרת

תהלים פרק ל

(א) מזמור שיר חנכת הבית לדוד:

בתחילת לימוד המזמור ראינו שפסוק א, הכותרת של המזמור, מעורר שלושה קשיים:

- (1) על איזה חנוכת בית מדבר דוד המלך במזמור, בית מקדש או בית אחר?
  - (2) אם מדובר על חנוכת ביהמ"ק, מדוע דוד שר מזמור על חנוכתו אם הוא לא נבנה בימיו אלא רק בימי שלמה בנו?
  - (3) מה הקשר בין הכותרת העוסקת בחנוכת הבית לבין שאר המזמור שתוכנו הודיה לה' על הצלה מצרה (מחולי)?
- האב"ע הציע שלוש תשובות לשאלות אלו, ואף המלבי"ם הציע פתרון רביעי משלו:

אבן עזרא תהלים פרק ל פסוק א

מזמור, חנוכת הבית -

יש אומרים שציווה דוד שינגנו המשוררים זה המזמור בחנוכת הבית הראשון.

יש אומרים בחנוכת הבית השני או השלישי, כי דמה ימי הגלות לימי החולי כאשר אפרש.

והקרב אלי כי זה המזמור חברו בחנוכת ביתו בית ארזים כי הכתוב לא הזכיר "בית השם" וכמוהו "עור ופסח לא

יבוא אל הבית" (שמואל ב ה, ח) כאשר פירשתי במקומו, ואותו הזמן חלה דוד, ויחי מחליו.

ואמר רבי משה, כי דוד התאבל כאשר אמר לו נתן כי הוא לא יבנה הבית לשם, וכאשר אמר לו כי שלמה בנו יבנה

הבית, אז התאזר שמחה תחת אבלו, כי בנו כמוהו, ולא יחרפהו האויב, ואמר כי יגון הנפש נמשל לחולי הגון ויותר

קשה, כדרך רוח איש יכלכל מחלהו.

מלבי"ם תהלים פרק ל פסוק א

שיר חנוכת הבית, המזמור כולו יוסד לתת הודאה בחלותו ויחי מחליו, ולא נמצא בו שום ענין מחנוכת בית? ומבואר

שהבית המוזכר פה הוא הבית המשלי (הבית כמשל), הוא הגוף שהוא מעון לנפש ובית להאדם הפנימי השוכן ודר

בקרבו, כי הנפש הוא האדם באמת, והגוף החמרי הוא רק בית חומר לשבתה כל ימי היותה במצודה, (כמו שכתוב:

"אף כי שוכני בתי חומר", "ביום שיזועו שומרי הבית"), ועת חלה אז רפפו עמודי הבית ומכונותיו, ואחר שנתרפא

נבנה הבית על תילו וישב לימי עלומיו, לכן ציין שם השיר בשם חנוכת הבית לדוד, רוצה לומר בית דוד העצמי, מעון

נפשו שנתחנך בהרפאותו.

13. עיין בדברי האב"ע ובמלבי"ם, וענה על הקשיים שפסוק א מעורר. שים לב בדברי האב"ע מופיעים ארבע

פירושים. לפי כל פירוש ציין גם האם יש להתייחס למזמור כמזמור אישי או כמזמור לאומי.